

МИЛИЦА Б. МАЂАНОВИЋ

ПРИЛОГ ПРОУЧАВАЊУ БЕОГРАДСКОГ ОПУСА НИКОЛАЈА ПЕТРОВИЧА КРАСНОВА (1922–1939)

Сажетак: Обележавајући архитектонске токове академског историзма Краљевине СХС/Југославије у периоду између два светска рата, Николај Петровић Краснов, академик архитектуре Петроградске академије наука, утиснуо је својом делатношћу препознатљив траг у формирање урбанистичког растера Београда. Завређујући својом свестраном уметничком продукцијом и плодним градитељским доприносима широко интересовање руских и српских историчара архитектуре, почев од деведесетих година прошлог века, Николај Краснов представља најчешћу тему изучавања архитектонске заоставштине руских емиграната на просторима бивше југословенске државе. Међутим, и поред значајних истраживачких помака, београдски опус Николаја Краснова релативно се споро изучава. Овај рад писан је с циљем обогаћивања историографског корпуса посвећеног београдској делатности истакнутог и цењеног руског градитеља, указујући на шест пројеката из Красновљевог престоничког опуса недовољно анализираних у досадашњој литератури – три нереализована идејна решења и три резиденцијално-пословна објекта, подигнута за приватне наручиоце.

Кључне речи: архитектура, међуратни период, академизам, руски емигранти, Николај Петровић Краснов, београдски опус, неинтегрирани пројекти, стамбена архитектура Београда

Abstract: A prominent figure of academic historicism in the architecture of the Kingdom of Serbs, Croats and Slovenes/Yugoslavia between the two world wars, Nikolaj Petrovič Krasnov, academician of architecture of St. Petersburg's Academy of Arts, left a recognisable imprint on shaping the urban matrix of Belgrade. Krasnov's diverse and prolific output has begun to attract the attention of Russian and Serbian historians of architecture in the 1990s, becoming an unrivalled focus of the study of the legacy left by Russian-born architects in the former Yugoslavia. Despite significant advances made since then, the pace of research on Krasnov's Belgrade work is relatively slow. The goal of this paper, therefore, is to contribute to the body of historical work devoted to it by drawing attention to six as yet inadequately studied examples, three unexecuted concept designs and three residential/commercial buildings for private clients.

Keywords: architecture, interwar period, academism, Russian émigrés, Nikolaj Petrovič Krasnov's Belgrade work, unexecuted designs, Belgrade's residential architecture

Међу многобројним руским неимарима који су у периоду између два светска рата непроцењиво обогатили градитељски фонд Краљевине СХС/Југославије, посебно се издваја личност Николаја Петровића Краснова (1864–1939).¹ Као свестрани стваралац највишег ранга, угледни припадник старије генерације емиграната који је у новој средини наступао као већ афирмисани градитељ, завредео је велико интересовање историчара руске и српске архитектуре. Почев од деведесетих година прошлог века, проучавања плодне делатности тог респектабилног ствараоца нагло су интензивирани, а историографска тумачења омасовљена. Након вишестепенијског занемаривања и једностраних критичких оцена, са изузетком подстицајних коментара које је у свом иницијалном прегледном чланку изнео Жељко Шкаламера,² Красновљев опус постао је најчешћа тема изучавања архитектонске заоставштине руских емиграната на просторима бивше југословенске државе. Разноврсни

историографски доприноси пропраћени су, поготово последњих година, активним ангажовањем истраживача на популаризацији делатности Николаја Краснова кроз учестале изложбе којима се широј јавности подробније представљају плодна постигнућа руског академика архитектуре. Поред значајних истраживачких помака којима су ближе расветљена остварења угледног градитеља изведена широм Краљевине СХС/Југославије, његов београдски опус се спорије изучава, при чему опсежност Красновљевог стваралаштва, слојевит карактер ангажовања и богатство грађе настале као продукт систематичне делатности темељне ауторске личности отварају разноврсне могућности обогаћивања, допуњавања и надградње постојећег историографског фонда.³ Овом приликом прилажемо нове резултате токовима изучавања Красновљевог београдског опуса, указујући на недовољно анализирани пројекте и објекте. Осветлићемо шест престоничких примера – три нереализована идејна

решења и три интерполиране пословно-резиденцијалне грађевине, подигнуте за приватне наручиоце, представнике имућне београдске елите.

Пројектујући репрезентативне објекте разноврсних утилитарних и естетских потенцијала за престижну клијентелу царске Русије, Краснов се формирао у персоналним, друштвеним и професионалним аспектима, кристалишући сопствене аспирације и карактеристичан ауторски рукопис, који ће се читавати и у познијем, београдском периоду његовог живота и делатности. Приспевши 1922. године у Краљевину СХС, након тешког периода избеглиштва, Красновљева харизматска личност и креативни гениј ће и у новој средини уживати поштовање владара, пројектоваће репрезентативне грађевине за угледне наручиоце и заузимати високо место на хијерархијској лествици у најугледнијем државном атељеу, позицију инспектора Министарства грађевина. Седамнаест година живота у Краљевини провео је увек упослен симултаним ангажовањем на различитим предметима, као руководилац пројектантске групе у Одсеку за монументалне грађевине и споменике, и никад није пензионисан.⁴ Према је уживао висок углед међу савременицима и колегама сродних стваралачких усмерења, блиско сарађујући с краљем Александром Првим Карађорђевићем, Краснов се паралелно са садржајном, захтевном професионалном каријером, посветио породичном, тихом приватном времену, окренувши леђа бурном друштвеном животу престонице.⁵ Ненаметљиво радећи на решавању и реализацији многобројних професионалних задатака, није се значајније ангажовао у руским емигрантским организацијама, експонирао јавним коментарима или путем изложби, иако су његова остварења често активно медијски праћена, а прилози које је у неколико наврата излагао са сународницима позитивно оцењивани.⁶

Друга половина треће деценије двадесетог века је, након низа успешно конципираних и реализованих решења која су допринела Красновљевом афирмисању у новој средини, потврђујући жив стваралачки гениј неокрњен искушењима периода избеглиштва,⁷ пред уваженог руског имигранта донела захтевна ангажовања у пројектовању три репрезентативне престоничке палате – Министарства финансија, Државног архива и Министарства шума и руда, пољопривреде и вода.

Турбулентни сплет догађаја који је претходио подизању зграде Министарства финансија може се тумачити као рефлексија политичких и идејних превирања комплексног историјског момента. Први светски рат омео је иницијално подизање грађевине према замисли руских архитеката Васиљева и Кричинског, након чега

су у потрази за прикладним идејним решењем расписана још два конкурса, при којима ће колебљиви инвеститори, у оба случаја, одустати од најпозитивније оцењених Брашованових радова и, коначно, одражавајући непостојаност историјско-политичке ситуације, током подизања палате доћи ће и до промене инвеститора.⁸

У пролеће 1924. године објављена је јавна утакмица за израду скице за плану Министарства финансија у Београду, у којој ће Николај Краснов учествовати двојачко – помажући свом колеги из Министарства грађевина архитекти Димитрију М. Леку и самосталним пројектом.⁹

Насловна страница портфолија под мотом *Скица* открива да се Красновљев допринос у изради конкурсног решења огледа у сенчењу и колорисању радова. Иако упркос званично прокламованим улогама најчешће представља изазов разабрати индивидуалне доприносе унутар ауторских тимова, строг, умерен академски израз једноставног третмана фасадних платана, лишених богатијег пластичног украса, сведочи у корист закључку да је реч о решењу у којем је Димитрије М. Лек доносио главне одлуке. Красновљева рука се, међутим, неоспорно ишчитава из истанчане ликовности беспрекорног, елегантног цртежа, готово сликарског карактера, оплемењеног слојевитим сенкама и грацилним рефлексијама у перспективним приказима фасада и ентеријера. Можда би се могло приметити да рафинирана ликовност пројекта није промакла ни оцењивачком жирију, који је закључио како *целокупна израда огаје одличној и вештој архијектско-уметника*, акцентујући уметничке квалитете решења.

Красновљево идејно решење под мотом *Feci quod potui...* представља репрезентативну палату монументалних размера, која се састоји од сутерена, приземља и пуна четири спрата (сл. 1 и 2). Предвидео је три улаза, од којих је главни отворен према Улици кнеза Милоша, споредни, намењен чиновницима према Немањиној, док би се трећим, према Босанској улици, користила стража и послуга. Поштујући програм конкурса, Краснов је у сутерену предвидео смештај помоћних и просторија за Генералну дирекцију државног рачуноводства. Пролазећи кроз монументални главни улаз ступа се у репрезентативни вестибил приземља, подељен на три сегмента ступцима с прислоњеним јонским стубовима који носе масивне касетиране лукове. Попречно у односу на правац кретања, следећи подужну осу симетрије грађевине, постављена је шалтерска дворана монументалних размера која, колосалним коринтским полустубовима, успешним креирањем мајестетичног утиска тријумфалне капије перспективним поигравањем елементима удвојеног масивног лучног троделног отвора, високим галеријама

и богатом природном светлошћу, која кроз застакљену таваницу оживљава просторију, посетиоцу убедљиво саопштава моћ и значај државног органа унутар чијег здања се задесио. *Piano nobile*, конципиран као носилац најрепрезентативнијих простора палате, садржи кабине-те министра и његовог помоћника, свечану салу за већа примања са балконом ка Улици кнеза Милоша, банкарски одсек и просторије за књиговодство. Просторије другог, трећег и четвртог спрата распоређене су око три несиметрично постављена унутрашња дворишта и пространог светларника монументалне шалтерске дворане смештене у нивоу приземља. На другом спрату налазе се канцеларије административног одељења; трећи је предвиђен за тарифско и буџетско одељење, с просторијама Генералне дирекције царина, смештеним у репрезентативнијем тракту грађевине, ка Улици кнеза Милоша; док четврти спрат деле статистичко и кривично одељење.

Главна фасада конкурсног решења под мотом *Feci quod potui...* конструисана је у виду изразито комплексне, слојевите синтаксе форми систематично моделованих академски уобличеним стилским изразом. Фасадно платно је снажним, профилисаним венцима подељено на три хоризонтална појаса, који носе по два низа прозора. Оплаћен тешким, рустичним каменом, најнижи појас олакшан је невеликим, квадратним и виткијим, правоугаоним отворима сутерена и приземља. Високи лучни прозори првог спрата с карактеристичним темним каменовима изнад којих се нижу неупадљиви, готово квадратни прозори другог спрата – рашчлањени су витким јонским стубовима који носе снажан кордонски венац. Иста схема поновљена је у трећем хоризонталном појасу – низови лучних и правоугаоних прозора вертикално раздвојени плитким пиластрима уз које је, у нивоу трећег спрата аплицирана пуна скулптура. Монотонија дугачког, хоризонталног зидног платна избегнута је ритмом наизменично истурених и увучених маса и наглашеним вертикалама високих ризалита. Најрепрезентативније је третиран монументални, централни ризалит конципиран у виду својеврсне тријумфалне капије, чија је масивност допадљиво избалансирана акцентованим угловима и истуреним, прорачунато диспласираним улазним трактовима бочних зидних платана који, посматрани у перспективи, творе хармоничну целину с главном фасадом.

Упадљиво једноставније је решена фасада према Немањиној улици, с неубичајеним истуреним улазним ризалитом, који није смештен у центар композиције, већ је умерен ка Новој улици, те се у комбинацији с наглашеним углом ка Улици кнеза Милоша одликује, за строго хармоничне концепције академских решења,

несвакидашњом асиметријом. Низовима прозорских отвора аплицираних према схеми главне фасаде, појасом рустично обрађеног приземља и профилисаним венцима – снажно су наглашене хоризонтале зидног платна, балансиране вертикалама високих ризалита и апликацијом гигантског јонског реда. Најскромније је компонована фасада према Новој улици, доминантне, непрекинуте хоризонтале, чији је широки, наглашени централни ризалит фланкиран неупадљивим увученим масама.

Неубичајен распоред просторија, стешњених дуж пространих ходника, у нивоу сутерена концентрисаних око три мања унутрашња дворишта, којима се на вишим етажама као фокусна тачка прикључује пространи светларник, с неуравнотеженим, истуреним ризалитима бочних трактова – резултирала је недовољно функционалном, непрегледном артикулацијом унутрашњих простора, коју је оцењивачки жири у више наврата критиковао, мерејући неадекватна решења комуникација и депласираност просторија. Далеко позитивнији утисак, упркос уздржаним коментарима жирија, остављају концепти обликовања унутрашњости палате. Величанственим размерама ентеријера, складно укомпонованим са снажним стубовима, детаљима касетираних таваница, применом скулптуре и доминантног мотива лучног троделног отвора, карактеристичним за руски академизам, који се рефлектују у луксузним мермерним оплатама подова и зидова, Краснов је успешно фабриковао репрезентативну ауру простора, унутар којег је смештен један од најутицајнијих државних органа. Посматрајући монументалне форме слојевитог, пажљиво конципираног решења главне фасаде, тешко је одупрети се утиску да је Краснов највише енергије уложио у њено детаљно разрађивање, занемарујући и, уједно, жртвујући остале аспекте пројекта у корист ове репрезентативне композиције. Конкурсно решење Николаја Краснова, под мотом *Feci quod potui...*, упркос неубичајеним композицијама бочних фасада и усиљеним решењима просторне артикулације, захваљујући монументалном, брижљиво компонованом, слојевитом третману репрезентативне главне фасаде којој су подређени остали аспекти пројекта, несумњиво представља вредан допринос низу Красновљевих идејних концепција јавних остварења пројектованих у духу академизма, који сведочи о грандиозној ауторској поетици и имагинативној визији, те се не сме занемарити у целовитом изучавању архитектонског стваралаштва реномираног руског неимара.

Као потенцијално Красновљев допринос урбанистичким промишљањима Београда, може се представити пројекат који се чува у Архиву Југославије, с печатом збирке планова Архитектонског одељења Министарства

грађевина и графитном оловком дописаним ауторским именом *арх. Краснов*, на чијем омоту је назначено *Ситуација земљишта за Оперу* (сл. 3).¹⁰ На плану је приказано ситуационо решење парка Мањеж са околним улицама. У челу простране парцеле приближно трапезоидног облика приказана је основа монументалне грађевине, с масивном централном осовином здања из којег се симетрично, под оштрим углом упоље, пројектују два бочна тракта објекта. Ближе бази трапеза, у угловима, такође симетрично распоређене су једноставније формулисане правоугаоне композиције грађевине, са благо истуреним централним ризалитима подужних зидних платана.

Иако на пројекту није означен датум, облик грађевине смештене уз Улицу краља Милана наликује основи зграде Мањежа пре Красновљевих интервенција с краја треће деценије двадесетог века, па се као *terminus ante quem* може узети пожар из 1927. године, којим је првобитни позоришни објекат тешко оштећен. Као прилог овој претпоставци, може се навести ентузијазам према неопходном адекватном моделовању градских четврти престонице амбициозне младе Краљевине, подстакнут Генералним урбанистичким планом руског архитекте Коваљевског из 1924. године, према којем је шири простор Мањежа био одређен за зграде Опере, Конзерваторијума и Академију позоришне уметности.¹¹ Пажљивим упоређивањем с пројектом ГУП-а, може се закључити да овакво решење ситуације терена за Оперу, између Улице краља Милана, кружног трга и Немањине, њиме није предвиђено. Можда је Краснову, као инспектору Министарства грађевина и архитекти који је у домовини развијао искуство урбанистичког планирања, у налету амбиције и ентузијазма, за чију реализацију накнадно нису обезбеђена финансијска средства, дато да детаљније разради спорну престоничку четврт, намењене инспирисане пропозицијама ГУП-а, што ће га касније и препоручити за израђивање идејног решења за обнову позоришне зграде „Мањеж“. Међутим, за сада о овом пројекту немамо ближих података, а доцнија истраживања ће показати да ли иза идејног предлога за уређење терена за Оперу као аутор стоји Краснов.

Како су радови на велелепним београдским државним палатама и питорескном позоришту „Мањеж“,¹² чији је ток подизања живо коментарисан у медијима, привођени крају, доприносићи афирмацији и популарности свог аутора, Краснову су почели да пристижу позиви за ангажовање на репрезентативним приватним објектима београдске елите. Крајем треће и почетком четврте деценије, Краснов је био заокупљен уписивањем у токове резиденцијалне престоничке архитектуре, одговарајући на потребе и жеље угледних београдских

Сл. 3. Ситуација земљишта за Оперу, аутор неујврђен (АЈ МГ КЈ 62, збирка планова 395)

личности, међу којима се истицало име краља Александра Првог Карађорђевића.¹³

Од 1929. године Краснов је био заузет обимним подухватом осмишљавања и подизања нове владарске резиденције породице Карађорђевић.¹⁴ Посматрајући целокупан београдски опус Николаја Краснова, стиче се утисак како су његова сликарска виртуозност, маштовитост, умешност у семиотичком транспоновању и складном уклапању декоративних елемената из различитих морфолошких категорија, као и истанчан осећај за дубоке, интимне жеље свог наручиоца – најпотпуније дошли до изражаја током обликовања издвојене резиденције југословенског владара. Иако архитекти Николић и Лукомски потписују решења архитектонског омотача, ненадмашан допринос визуелном формирању Краљевског двора Краснов је пружио бројним нацртима за уређење унутрашњих простора резиденције и придворне капеле – извођење каменорезачких радова, обликовање дрвенарије, украсних решетки од кованог гвожђа, намештаја, осветљења, завеса, до најситнијих детаља који доприносе хармоничном креирању кохерентне, комуникативне целине.

Убрзо након подизања Краљевског двора на Дедињу, испоставило се да је интимно здање исувише мало да би примило читаву краљевску породицу те је, према идеји краља Александра Првог, 1934. године расписан конкурс за идејно решење виле за краљевиће, на којем је Краснов учествовао с плановима под мотом *Заиреб*.¹⁵ Премда пројекти нису сачувани, о концепцији спољашње архитектуре и унутрашњег распореда сведочи технички опис: *Идејна скица за вилу на Дедињу, израђена је у карактеру њојојећих зграда. Вила има три апартамана за краљевиће и један за њоје, два заједничка салона, једну тријезарију, четвори собе са кућашилом и шоалетом за васишача, учишела и др., две собе за дежурној официра. Сви апартамани су окренути према сунцу. Прилаз је са северне стране и тријезарија је њојоствљена њако да се у њој не моју осејити мириси из кујне. Собе за њослују су смештене у суштерену и имају своје сшејенишће и свој излаз. Преко њојоја је догата и једна заједничка шераса, која је њојкривена и која ће да служи у случају кише*.¹⁶

Уз технички опис, у Архиву Југославије сачувана је груба скица основе уз шему за обрачун, која у основним цртама дочарава елементарну идеју артикулације унутрашњих простора, приказујући прецизне димензије просторија, али не и њихову намену. Скица открива прегледну, академски симетричну композицију с полукружно конципираним прилазом и акцентованим пространим централним холем, из којег се под правим углом упоље пројектују два уска бочна тракта објекта. Вероватно инспирисан сценографијом пејзажа, Краснов је, занемарујући строга начела академског израза, компоновао слободнију, разуђену основу која хармонично комуницира с тереном, максимално користећи природну светлост, као што је, у прикладно монументалнијим размерама, учинио с решењем Ливадијског дворца на Криму. Чланови Оцењивачког суда, међутим, наклоњенији строжим, кубичним решењима, Красновљевој визији замерили су неочекивано динамичну композицију: *Зграда није њојисана јер својим узаним крилима иде мноју у дужину. Хол је њакође развучен и исиресејан њако да више личи на обичан улаз. Поред њојоја, на главној фасади има сшоредних њојојора (шоалете, сшејенишце). Дисшорозиција њојојора не одшорвара њојојреби, као на њојојример, Соба дежурној официра далеко је од улаза, чак на крају крила*.¹⁷ Попут епилога конкурса за палату Министарства финансија, упркос критикама нефункционалне артикулације унутрашњих простора, жири је високо рангирао Красновљево идејно решење, сместивши га на другу позицију групе основа решених симетрично са њојојисаним њојојорима, позитивно оцењујући композицију фасаде.¹⁸

Рад на уређивању нове резиденције владарске породице је несумњиво допринео Красновљевој популарности, препоручујући га као престижног *дворској* архитекту, те су убрзо почели да га унајмљују припадници престоничке елите.

Између 1928. и 1929. године подигнута је грађевина у Улици браће Југовића 2а, коју карактерише Красновљев академски однегован ауторски рукопис, иако планови не носе његов потпис, у складу са савременим прописима према којима архитекти званично запослени у државним установама нису имали право да наступају као самостални пројектанти (сл. 4).¹⁹ Имућни трговац гвождем из Београда, председник трговачке коморе, угледни г. Ђорђе П. Радојловић, одлучио је 1928. године да подигне стамбену зграду на породичној парцели површине 636,20 м², на углу улица Браће Југовића 2а и Кнегиње Љубице 19.²⁰ На ванредној седници Грађевинског одбора Општине града Београда, одржаној 24. јула 1928. године на захтев инвеститора, г. Радојловићу одобрено је подизање стамбене зграде у вредности од три милиона динара, која ће се састојати од сутерена, приземља и три спрата, зидова изведених од опеке у кречном и цементном малтеру, са армиранобетонском међуспратном конструкцијом, луксузним степеништем од природног камена и дрвеном кровном конструкцијом с црепом. Нажалост, г. Радојловић неће доживети завршетак радова, који су, под надзором београдског техничког бироа инж. Јакоба Козинског, започети 15. августа 1928, а окончани 15. октобра наредне године. Пошто је наручилац преминуо, током јула 1929. године зарад поделе првог спрата на две стамбене јединице, уместо иницијално предвиђене једне – унете су измене у првобитни пројекат, преграђивањем и премештањем појединих прозорских отвора и врата.

Краснов је израдио функционално решење основе типично за савремене приватне резиденцијалне зграде, олакшано правоугаоним двориштем пласираним у осни главног портала, с луксузним, премда уздржано обрађеним степеништем од природног камена, које представља главну комуникацију између вертикално распоређених стамбених јединица, академски симетрично артикулисаних унутрашњих простора. Као најбрижљивије обрађена целина унутрашњости, издваја се *piano nobile*, прва етажа која је иницијално предвиђена за смештај простране стамбене јединице, међусобно систематично повезаних просторија, симетрично распоређених око средишње осовине, с јасно одељеним, скромнијим дегажманом намењеним послузи.²¹

Академски конципирана симетрична композиција фасадног платна складно укомпонованих вертикалних и хоризонталних акцената, потцртаних снажним

Сл. 4. Зграда шривоца Радојловића у Улици браће Јујовића 2а (фотографија аутора)

подеоним венцима и применом гигантског јонског реда, оживљена апликацијом реторичне пластичне декорације и незаобилазног лучног мотива – карактерисаће сва Красновљева потоња решења репрезентативних приватних објеката у Београду. Окренута Улици браће Јујовића, главна фасада одликује се слојевитијом композицијом од умеренијег, строже обрађеног бочног зидног платна ка Улици кнегиње Љубице. Фокус чеоног фасадног платна представља централни ризалит, фланкиран четвртастим угаоним псеудокулама, које успостављају плодан дијалог с рустификованом приземном зоном и романтичарским, масивним аркадним низом постављеним изнад прозора првог спрата средишњег зидног

поља. Најмаркантнији атрибут декоративног третмана композиције, низ слепих аркада – акцентује главни улаз изнад којег је у штиту постављен комуникативни рељеф, који посетиоца посредно упознаје с првобитним власником и наручиоцем здања у чију унутрашњост ступа (сл. 5). Осетљив за потребе својих наручилаца, склон креирању комуникативних фронтана, Краснов је изнад лука улазног портала, наместо теменог камена, поставио штит с представом имењака г. Радојловића, Св. Ђорђа на коњу, израђен у високом рељефу, а у кружне медаљоне изнад подеоног венца сместио је идентичне мушке фигуре с наковњем, које алудирају на професију успешног трговца гвожђем. Уз наглашене углове, вертикални акценти уведени су апликацијом исполнског јонског реда, који рашчлањује прозоре виших спратова, носећи снажно профилисан венац изнад којег се нижу прозори последњег спрата. Складном композицијом, моделованом према високим естетичким начелима академизма која су допринела обликовању монументалног, уздржаног формалног израза, Красновљево остварење у Улици браће Јујовића 2а хармонично се, органски, уклапа у околину, пружајући својом моделирацијом ненаметљив, али незанемарљив, допринос амбијенту урбанистичког потеза смештеног у најужем центру престонице.

Угледна београдска господа, браћа Душан, инспектор Министарства финансија, и универзитетски професор Велизар Митровић одлучили су почетком друге деценије двадесетог века да на парцели, коју су наследили

Сл 5. Зграда шривоца Радојловића у Улици браће Јујовића 2а – детаљ фасаде (фотографија аутора)

од своје мајке госпође Љубице Митровић,²² лоцираној у најужем центру престонице, Кнез Михаиловој улици бр. 9, подигну стамбено-пословни објекат. Међутим, услед непознатих околности, иако су на седници Грађевинског одбора одржаној 5. августа 1922. године, под условом да се ризалит повуче на регулациону линију, планови које потписују пројектанти Тунер и Вагнер одобрени,²³ објекат браће Митровић у датом моменту није изведен.

Идеја о подизању стамбено-пословног објекта оживљена је 1929. године, када су током јануара и марта у београдској филијали архитектонског бироа Матије Блеха изведени статички прорачуни бетонских конструкција, док је Краснов експедитивно конципирао решења основа и фасадног платна, па је Грађевински одбор већ на седници одржаној 2. априла 1929. године разматрао техничку документацију.²⁴ Том приликом сугерисане су следеће преправке: 1. Прерадити стеењеништиа тако да лифт буде постављен између стеењеница и да се поправи прилаз у станове; 2. Појачати калканске зидове стубовима; 3. Објаснити како се носе зидови свейларника; 4. Појачати средњи конструктивни зид; 5. Показати чему је намењен први сирај; 6. Предвидети димњак за све сирајове; 7. Објаснити какво је прејање предвиђено; 8. Смањити исјаде балкона у дворишту; 9. Теретне дизалице премешити; 10. Главни венац изједначити по висини са венцем суседне зграде браће Антионијевић; 11. Објаснити каква су појачања код зидова четвртој сираји.²⁵ Свега четири дана касније, г. Велизар Митровић подноси преправљене планове и тражена подробнија објашњења: *Планове доуњавам са шест дејалних планова бейонских конструкција у којима су тачно уцртане све конструкције тако да се види у њима ојачање калканских зидова, материјал средњих конструктивних зидова и смештање ојака у њима, који су свуда пројектовани, и како је у грађевини пројектовано етажно прејање. Из дејалног плана четвртој сираји види се ојачање фасадног зида стубовима који преносе међусирајну кровну конструкцију на главни зид, а само фасадни зид је пренесен претером, који се ослања на фасадне стубове. У поправљеним плановима узете су у обзир примедбе о премештању лифта и промене стеењеништиа, као и смањење балкона у дворишту, и према примедбама је постојеће. Само теретне лифтове није могуће премешити, јер би морали пролазити кроз дућане, ако би се премештили ближе кујнама, а то је немогуће. Салони ће на првом сирају бити повезани са дућанима, тако да ће сваки дућан имати и један локал на првом сирају, и веза између њих биће дрвеним стеењеницама. То зависи од тога како ће захтевати закујци дућана, и комуникација ће се накнадно дати на одобрење пошто се локали издају, а*

конструкције су тако одешене, да се веза може накнадно према потреби извршити. Молимо Грађевински одбор, да не остане на примедби – да главни венац буде у истој висини као на згради 'Руски Цар', јер и ново појачање кућа пређе Грађевинске банке, на истој сирајној улици, нема венац у истој висини са њом. Разлика 50 см у висини, која постоји између нашег пројекта и зграде 'Руски Цар', изазвала би нас на излишан трошак јер су све проспорије, према нашим плановима довољно високе и хиџенске.²⁶ Теренска ситуација указује да је Грађевински одбор одобрио молбу г. Митровића, допустивши висинску разлику између подеоних венаца.

Краснов је квадратну основу грађевине замислио према прегледним, симетрично обликованим решењима у духу академизма, популарним у стамбено-пословној београдској архитектури треће деценије двадесетог века, с приземљем и првим спратом предвиђеним за пословне, а вишим етажама за стамбене јединице. Хоризонтална комуникација унутар објекта решена је пространим ходницима с високим таваницама, од којих је, суптилно приповедајући о имућству власника и купаца зграде, најпажљивије компонован централни улазни хол приземља, док су етаже вертикално повезане двојако – лифтом и умерено обрађеним степеништем од вештачког камена. Пословни и репрезентативније замишљени простори намењени примању гостију, сегментни јавној у оазама приватности, окренути су Кнез Михаиловој улици, док су у дубини парцеле, ка дворишту, смештене скромније одаје. Концепција унутрашњих простора зграде браће Митровић одликује се функционалном артикулацијом, симетричном композицијом, рафинираним облицима и максималним искоришћењем потенцијала дневне светлости, одражавајући таленат и богато искуство свог аутора, кадро да експедитивно, за свега неколико месеци, успешно изради комплетна пројектна решења високих естетских и утилитарних домета.

Главно фасадно платно, окренуто Кнез Михаиловој, одликује се хармоничном, неутралном артикулацијом прегледних, академски систематично моделованих површина (сл. 6). Приземна етажа грађевине олакшана је плитким, функционалним тремом, који суптилно акцентује излоге дућана, пружајући посетиоцима угодну заштиту од временских прилика. Балансирајући хоризонтале снажних подеоних венаца и низова прозорских отвора с карактеристичним колосалним јонским редом, присутним на свим Красновљевим решењима интерполираних градских објеката, архитекта је креирао хармоничну композицију главне фасаде. Динамика целине успешно је постигнута апликацијом лучно завршених отвора трећег спрата, надвишених аркадним низом, још једним типичним елементом Красновљевог ауторског

сарадње са скулпторима који су оживели зидна платна зграде Министарстава шума и руда, пољопривреде и вода огледа се у Палавичинијевим фигурама *Дечака са воћем* и *Дечака са кошарицом воћа*, постављеним на подеоном венцу и са стране прозора првог спрата над улазом, као и у Арамбашићевим рељефним фигурама шест дечака раширених руку, смештених у нишама фланкираним плитким пиластрима на међупрозорском

Сл. 6. Зграда браће Ми́тровић у Кнез Михаиловој 9 (фотографија аутора)

Сл. 7. Резиденцијално-пословна зграда у Улици кнеза Милоша 14 (фотографија аутора)

рукописа. У литератури је примећено да се паралеле са аркадним фризом, који ће Краснов применити и на цетињској Банској палати, могу тражити у српској архитектури националног стила, као и морфолошком вокабулару решења европског романтичарског експресионизма.²⁷ Ипак, у осталим елементима формалног обликовања, Красновљево решење фасаде грађевине у Кнез Михаиловој улици број 9 удаљено је од архитектонске морфологије српског стила, заснивајући се на складним и доследним применама академских начела. Попут третмана фасадних платана репрезентативних јавних здања, Краснов је строге, симетричне академске линије ублажио апликацијом пластичног украса. Наставак

простору завршног спрата. Отменом, ненаметљивом композицијом академски моделованих волумена оживљених умереним декором, Красновљево решење зграде браће Митровић хармонично је уклопљено у архитектонски амбијент Улице кнеза Михаила.

У архитектонској историографији Краснову се приписује и репрезентативно решење академски моделоване стамбено-пословне вишеспратнице у Улици кнеза Милоша број 14, подигнуте током 1930. године (сл. 7).²⁸ Парцела у Улици кнеза Милоша на којој је грађевина подигнута првобитно је припадала угледном београдском доктору медицине, дерматовенерологу Александру Цветковићу, који је још 1921. године планирао да

на њему подигне велелепну пословно-резиденцијалну грађевину.²⁹ Планови израђени августа 1921. године, које потписује техн. инж. Петар Путник, а носе печат Грађевинско-техничког предузећа „Неимар“, приказују неправилну основу, са симетрично распоређеним просторијама унутар централног блока, фланкираним трактовима с неуобичајено обликованим одајама, прилагођеним облику парцеле. На првој етажи смештени су чекаоница, електрорадиолошка клиника и бирои, док су на другом спрату предвиђене просторије резиденцијалног карактера. Обликовање спољашње архитектуре одликује се уобичајеним, симетричним академским изразом с рустично обрађеним приземљем, хоризонталним акцентима низова правоугаоних прозора, подеоних венаца и балустрада на балконима, којима су супротстављене вертикале високе централне атике и складних форми необабокних купола над бочним ризалитима.

Услед непознатог развоја догађаја, земљиште је припало имућном предузетнику г. Чарлсу Мекданијелу, за кога ће бити пројектована грађевина која својим складним формама и данас представља допадљив сегмент урбанистичког растера Улице кнеза Милоша.³⁰ Неправилна парцела условила је прилагођавање основе – налик решењу из 1921. године, унутрашњи простори, са изузетком централног тракта објекта, не одликују се уобичајеном академском симетричношћу и прегледношћу формулације. Грађевина је замишљена као репрезентативна вишеспратница која се састоји од сутерена, приземља и три спрата. У приземљу су биле предвиђене чекаоница и три канцеларије; *piano nobile* је оживљен луксузном зимском баштом, уз коју су постављени примаћи салони и две собе; на другој етажи су биле смештене трпезарија, кухиња и собе за децу; трећи спрат је формиран у виду индивидуалне стамбене јединице, с кабинетом, салоном, спаваћом собом, кухињом, трпезаријом, купатилом и собом за млађе; док су се на мансарди с таваном налазиле помоћне и одаје намењене послузи – три собе, два купатила, шпајз и три оставе.

Академски решено, прегледно артикулисано фасадно платно ка Улици кнеза Милоша издваја се симетричном, слојевитом композицијом хармонично уклопљених хоризонталних и вертикалних акцената. Рустично обрађено приземље олакшано је лучним вратима фланкираним правоугаоним прозорским отворима. Одједи решења главне фасаде дозиданог крила Генералне дирекције Државних дугова могу се ишчитавати, у складу с наменом, из умереније моделованих форми архитектонског решења приватне грађевине у Улици кнеза Милоша, према којем су отвори централног тракта приземне зоне рашчлањени декоративно обрађеним конзолама које носе канелиране јонске пиластре. Налик

решењу палате „Југолиније“, пиластри, између којих су на декоративним пољима постављене женске маске, носе изломљени, снажни венац на којем почивају карактеристични троделни лучни прозорски отвори.³¹ Доминантним вертикалним акцентом pročеља, који истовремено представља главни мотив фасадног платна, може се сматрати забат атике с лучним троделним прозором у подножју, елемент преузет из руског ампира.

Као оштра супротност хармоничним, мирним линијама pročеља ка Улици кнеза Милоша, може се тумачити динамична силуета разуђених маса асиметрично изведеног бочног зидног платна, којом се исказује Красновљева тенденција ка индивидуалном обликовању различитих фасада. Уз краћи сегмент преломљеног бочног зидног платна аплициран је полукружни еркер усклађен с формама главне фасаде – изнад високих правоугаоних прозора приземља постављен је импозантни јонски ред, који рашчлањује прозоре првог и другог спрата, по хоризонтали одељене медаљонима с маскеронима, носећи снажно профилисан венац с конзолицама. Над средиштем преломљеног бочног платна, као доминантан вертикални акценат уздиже се централни тракт грађевине, невидљив из угла главне фасаде, чији је заобљени облик, с карактеристичним прочишћеним третманом зидног платна, сведених линија кровног венца с низом конзолица – могуће посматрати као антиципацију модернизованог академског манира, под чијим ће утицајем бити формиран конкурсни пројекат за палату Аграрне банке, који је Краснов у сарадњи са својим колегом арх. Димитријем М. Леком израдио 1931. године.³²

Закључак

Николај Петровић Краснов оставио је препознатљив траг у међуратној архитектури Краљевине СХС/Југославије, уписујући се својим карактеристичним ауторским рукописом вибрантних, маниристичких интерпретација академског израза у сам врх савремених истористичких струјања интернационалне градитељске праксе. Нажалост, остајући непоколебљиво веран академском приступу, Краснов је одбацио рана лична интересовања за новитете, инхибирајући развој сопствених креативних потенцијала. Међутим, жива имагинација, рафиниран осећај за визуелно и богато професионално искуство обликовали су особен Красновљев израз, који се одликује маестралним баратањем монументалним и декоративним ефектима, виртуозним компоновањем реторичних целина захватањем из широког спектра истористичких морфолошких категорија и брижљивим усклађивањем појединачних остварења с физичком околином. Премда су неоспорни Красновљев врхунски

таленат и стручност, чини се да је његовој популарности међу савременицима, те бројним ангажовањима, знатно доприносио његов истанчан слух за потребе и жеље наручилаца. Личност формирана непредвидивим, садржајним животним искуством – одгајан у скромној патријархалној средини, сазревао у контакту с царском елитом, каљен губицима и недаћама избеглиштва – Краснов је несумњиво поседовао ширину визије и дубоку проницљивост, својеврсно разумевање људске душе, које је доприносило његовој уметничкој продукцији, удахнувши јој безвременост. Од компоновања монументалних јавних здања, која елоквентно прокламују моћ и достојанство државних органа смештених иза њихових репрезентативних фасадних платана, до уздржаних, умерено обликованих приватних резиденцијално-пословних објеката, конципираних као формулација строгих начела конзервативне српске средине – остварења руског градитеља се до данас сврставају у ред најупечатљивијих локуса урбаног ткива Београда.

Интензивирањем истраживања несређеног архивског материјала у којем се вероватно крију подаци о још понеком Красновљевом остварењу, подробније изучавање још увек недовољно познатих остварења, као и потпунија монографска обрада најзначајнијих, појединачних грађевина – тек предстоји. Како би се допринело слојевитијем и комплетнијем разумевању његове свестране ауторске личности, будућа истраживања би требало усмерити и ка Красновљевој оригиналној стилистици ентеријера, дизајнирању предмета примењене уметности, пројектима парковског и урбанистичког уређења, као и сликарској делатности, којој је посвећивао драгоцену време.

Милица Б. Мађановић,
историчар уметности
Београд
mmadjanovic@gmail.com

НАПОМЕНЕ:

- 1] О животу и делу арх. Н. Краснова в.: Абрамовић 2003: 117–123, 384; Арсејевић 1994: 267; Бабац и др. 2012: 57–119; Борић 2004: 149–152; Bogunović 2005a: 121, 256–257, 287–289, 351–352, 431; 2006b: 879–884; Божовић 2010: 11–28; Владисављевић 1997: 207–219; Вујовић 1978: 50; 1994: 57–58; 2003: 110, 239–240, 251, 278–279, 300; Gordić 1972: 134; Гордић 2013; Гордић и Павловић-Јончарски 2001: 12–18; Гордић и Поповић 2001: 85–88; Дабић 1996: 8, 54–55; Димић 1997: 174; Ђурђевић 1997: 50–51; Ивановић 1993: 4–45; Ignjatović 2007: 128–130, 186, 192, 195–196, 202, 268–271, 340–344, 363–367, 382–385; Илијевски 2013: 211–220; Јовановић 1987: 222, 228, 232; 1989: 83–229; 1994: 93–97; Кадиевић 1991: 150–151; 1994a: 243–254; 1994b: 273–275; 1994в: 181–192; 1996: 7–19; 1997a: 116, 121–123, 144–145, 148, 150, 162, 165, 177, 179, 186, 198–199, 201, 211, 224; 1997b: 221–255; 1997в: 15–22; 2001: 139–148; 2002: 131–142; 2005: 348, 351, 359, 369, 428, 433; 2011: 334–335; 2014: 302–305; Кадиевић и Калинин и Аземљаниченко 2005; Кадиевић и Марковић 1996: 17, 111; Калињин и Земљаниченко 2000: 225–236; Којић 1979: 261, 262; Корџина 2009: 261–270; Малић 1997: 59; Manević 1972: 17–18; 1986: 22; Маневић 1979: VI–VIII, XV; Маневић и др. 2002: 104–105; Марковић 1992: 173–174; Медаковић и др. 2014; Миленковић 1995: 71; 1997: 74, 112–113; Милић 1986: 76; Милошевић 2014: 231–249; Minić 1962: 385; 1964: 242; Несторовић 1973: 339–379; Поповић 1997: 88–129; 2002: 9–33; Рајевић 1987: 209–222; Сретеновић 2004: 71–88; Тошева 1994: 302–307; 1997: 49; 1999: 171–182; Трпковић 1985: 100–104; Црвенковић 2011: 99–113; Шкаламера 1983: 109–129;
- 2] Шкаламера 1983: 109–129.
- 3] Опсежна документација о београдском периоду Красновљевог живота и делатности чува се у Архиву Југославије, Архиву Србије, Историјском архиву Београда, Одељењу архитектуре Музеја науке и технике, Војном музеју и Одељењу посебних фондова Народне библиотеке Србије.
- 4] На основу података о примањима, који кажу да је последњу, децембарску плату лично преузео, можемо закључити да до самог краја живота није био пензионисан, већ је до последњег тренутка био у активној служби: АЈ фонд МГ КЈ 62, ф. 1425.
- 5] Иако се о Красновљевом приватном животу не зна готово ништа, као прилог претпоставци о блиским породичним везама може се навести протекција коју пружа кћери Олги и унуку Владимиру, када се јуна 1931. године обраћа за помоћ Управнику двора, артиљеријском бригадном генералу Војиславу Куновићу, који ће након тога ургирати у Министарству унутрашњих послова како би им дозвола за одлазак у Француску са три месеца била повећана на пет месеци: АЈ фонд Двор КЈ 74, ф. 276, 398.
- 6] Јовановић 2006; Гелер и Некрич 2000.
- 7] Први Красновљев рад у Министарству грађевина представља уређење Кур-салона у Бањи Ковиљачи, након чега су уследили ангажман на доградњи спрата Ужичке гимназије, обнова Његошеве капеле на Ловћену а потом Цркве Ружице, дозиђивање трећег спрата на згради Главне контроле и новог крила за Генералну дирекцију државних дугова у Београду.

- 8] Техничка и административна грађа везана за историјат и подизање Министарства финансија чува се у Архиву Југославије и Историјском архиву Београда. Од прегледане историографске литературе издвајамо: Шкаламера 1983: 109–129; Поповић 1997; Кадиевић 1997б: 221–255; Вујовић 2003: 239–240; Bogunović 2005а: 520–521; Ignjatović 2007: 128–130.
- 9] Оцењивачки жири су чинили реномирани стручњаци – професор Универзитета Никола Несторовић, начелник Министарства грађевина Петар Поповић, Момир Корунковић, представљајући Удружење инжењера и архитеката, и загребачки архитект Едо Шен. Као представник Министарства финансија, наступао је Ђорђе Рашић, комесар Министарства финансија при Управи државних монопола. Детаљне податке конкурса преузело је седамдесет пет конкурената, од којих је радове поднело свега двадесет осам, с тиме што су два касно послата у односу на временски рок утврђен условима, остављајући Оцењивачком суду да процени двадесет шест идејних решења. По извршеној евалуацији пројеката, одлучено је да прва, трећа и четврта награда не буду додељене, док је другу, у износу од шездесет пет хиљада динара, завредило решење предузећа „Архитект“, под именом *Philias*. Новац од треће и четврте награде припојен је суми унапред одређеној за откуп, тако да је откупљен већи број радова, при чему су, према мишљењу Оцењивачког суда, најуспелији били доприноси архитекте Жарка Татића, коме су биле додељене двадесет четири хиљаде динара (мото *Ренесанс*), пројектантског двојца архитеката Димитрија М. Лека и Николаја Краснова (двадесет две хиљаде динара, мото *Скица*) и, на трећем месту, решење архитекте Николаја Краснова (двадесет хиљада динара, мото *Feci quod potui...*): *Резултат јавне утакмице за израду скица за израду Министарства финансија у Београду*, ИАБ, 2770-К6-49.
- 10] АЈ МГ КЈ 62, збирка планова 395.
- 11] Bogunović 2005а: 256.
- 12] О истотијату и архитектури Мањежа в.: Шкаламера 1983: 127–128; Кадиевић 1997б: 234; Вујовић 2003: 250–251; Сретеновић 2004: 71–88; 2005а: 255–256. Документација и техничка грађа: АЈ МГ КЈ 62 ф. 1520; ИАБ, ф. 13-29-1948.
- 13] О историјату градње и архитектури Дворског комплекса на Дедињу в.: Шкаламера 1983: 128–129; Ивановић 1993; Кадиевић 1997а: 147–149; 1997б: 221–255; 1998–1999: 115–132; Тошева 1998–1999: 133–149; Просен 2006: 167–203; Бабац и др. 2012: 57–119. Техничка документација се чува у Архиву Југославије, фонд Двор КЈ 74; Архив Србије ПС-2.
- 14] О обиму, значају и захтевности Красновљевог ангажовања на пројектовању и подизању виле краља Александра сведочи и писмо које је управник двора, артиљеријски бригадни генерал В. Куковић упутио 20. фебруара 1930. године министру грађевина: *Господину министру грађевина, У вези акција Управе Двора р. број од 18. јула и р. број 2591 од 4. августа 1929. године, част ми је умолити Вас Господине Министре, да изволише наредити да се архивирају и Никола Краснов ослободи рада у Министарству за после подне, пошто је Ђејово Величанство Краљ благоволо поверити и. Краснову нове радове на уређају Дворца Њ. В. Краља на Дедињу. Колико ће се и. Краснов на овим условима задржавати то је за сада још непознато, пошто се не зна шта ће све и. Краснов радити. У сваком случају Управа Двора ће накнадно извести кад и. Краснов заврши поверене му радове.* В.: АЈ Двор КЈ 74 ф. 276.
- 15] О конкурсу за Бели двор. в.: Тошева 1998–1999: 133–149.
- 16] АЈ Двор КЈ 74 ф. 365-36.
- 17] Извештај комисије Оцењивачког суда: АЈ Двор КЈ 74 ф. 365. Техничка документација: ИАБ, ф. XI-2-1928.
- 18] *Исто*.
- 19] Сикимић 1965: 14; А. Кадиевић 1997б: 238.
- 20] Из *Сведочанства на некојој уверење*, које је 23. априла 1923. године сопственику Ђ. Радојловићу издао Суд Општине града Београда, сазнајемо да се његов плац граничи: *1. са севера, у 0 њелома, до Јујовића улице у дужини 28,70 м; 2. са истока, у 0 њелома, до Кнеиње Јубице улице у дужини 22 м; 3. са југа, у 0 њелома, до кућној илаца Милана П. Радојловића 28,57 м; 4 са запада, у 0 њелома, до кућној илаца Милоша П. Радојловића 4 м и до кућној илаца Јубомира П. Радојловића 18,10 м.* ИАБ, ф. XI-2-1928.
- 21] О метаморфозама стамбених јединица међуратног периода в.: Путник 2012: 153–166.
- 22] Препис тапије од 19. фебруара 1932. године, за чију исправност је гарантовала Државна хипотекарна банка, сведочи о историјату власништва парцеле:
- Управа вароши Београда иисмом својим од 19. октобра 1879. и. бр. 21841 јавила је суду вароши Београда да је за измирење разних дујова Јована Мишировића, шировца, иродала на јавној лицитацији на дан 24. октобра истје године један њејов илац и кућу у Кнеза Михаила улици за 43.486 динара Сиеви Радојчићу иензионеру овд. као лицу које је на лицитацији највећу цену дало.*
- Плац овај иостоји у Кнеза Михаиловој улици, а доири и до Толичиној венца. На њему је зидана кућа са кујном, једна авлијска зрада од шврдој материјала и једна од слабој.*
- Сам илац ио скици и ио иремеру има: 1. са лица из Кнез Михаилове улице мери ширине 22,45 м; 2. са зачеља на Толичинном венцу мери ширине 8,80 м; 3. са десне сиране до Владимира Сиефановића и Проке Јовановића мери у ири ирелом: ирви ирелом у дужину 28 м, друји ирелом у ширину 13,95 м, иррећи ирелом у ширину 28 м; 4. са леве сиране до и. Јована Дилбера айишек. дужине 55,90 м.*
- Продају и кујовину ову као на закону основану суд овај уважавију издаје ову иаију реченом кујцу и. Сиевану Радојчићу... Од вароши Београда 19. маја 1880. године бр. 5363 у Београду, судија М. Дамњановић, иисар И. Гарашанин.*
- Да је Сиеван Радојчић, иенз. која суд лично иознаје имање у овој иаији описано иродао и-и Јубици жени Јована Мишировића за 43.486 динара Суд за варош Београд иврди... 29. новембра 1884. године бр. 11977, иредседник суда К. Н. Христић, иисар Д. Ширићало.*
- Да је имање у овој иаији најисано ирава својина Велизара Мишировића ирофесора универзитетја и Душана Јов. Мишировића инси. из Београда које су наследили од Јубице Мишировић ио решењу Судије неситорних дела Прв. суда за варош Београд од 13. маја 1922. год. бр. 7223 Првосиеиени суд за Београд ио најлаиши иаксе иврди, бр. 12195, 21. априла 1922. год., судија М. Радивојевић, иисар М. М. Јанковић: ИАБ, ф. II-44-1929.*
- 23] Грађевина је требало да се састоји од сутерена, у којем су предвиђени магацински простори; приземља с пет дућана и перioniцом; мезанина са два примаћа салона, просторијом за шефа, радионицом и собом за ситне оправке; првог спрата у којем су смештене две одвојене јединице са по четири и пет бироа; другог спрата планираног за један двособни и један трособни стан, који су распоредом просторија поновили решење прве етажe;

- и мансарде конципиране за смештај помоћних таванских и скромнијих стамбених просторија – остава, две собе за млађе, две тесне спаваће собе, вероватно намењене послужи, атеље, трпезарија, кујна, купатило и два тоалета. У обликовању фасадног платна издвајају се две доминантне хоризонталне партије – приземна и зона првог спрата олакшане су пространим отворима сецесионистичке концепције, док се више етаже, оживљене орнаментиком морфолошког вокабулара сецесије, одликују конзервативнијом симетричном артикулацијом академског израза. Вертикални акценти уведени су декоративно обрађеним пиластрима нижих етажа, на које се наставља гигантски псеудоко-ринтски ред, који рашчлањује прозоре виших спратова, надвишене масивним централним тимпаном са богатом рељефном сецесионистичком орнаментиком: ИАБ, ф. II-44-1929.
- 24] Сикимић 1965: 62; Шкаламера 1983: 128; Максић 1992: 96; Кадијевић 1997б: 234. Техничка документација: ИАБ, ф. II-44-1929.
- 25] ИАБ, ф. II-44-1929.
- 26] ИАБ, ф. II-44-1929.
- 27] Кадијевић 1997б: 235.
- 28] Шкаламера 1983: 128; Кадијевић 1997б: 237–238; Гордић 2013: 62.
- 29] ИАБ, ф. VIII-52-1921.
- 30] ИАБ, ф. VIII-52-1921.
- 31] О згради „Југолиније“ в.: Шкаламера 1983: 128; Кадијевић 1997б: 237; Вујовић 2003: 212–213; Борић 2004: 149–152. Техничка документација: ИАБ, ф. 3-18-1930; 6-18-1938.
- 32] О конкурс за палату Аграрне банке и идејном решењу архитеката Краснова и Лека в.: *Време*, 31. децембар 1931: 7; Кадијевић 1994: 182; 1997б: 239–240; Ђурђевић 1996: 42–44; Просен 2015: 63–76.

ЛИТЕРАТУРА:

- Абрамовић, Љ. М. (2003), *Архитектура резиденција и вила Београда 1830–2000*, Београд: Карић фондација, 117–123; 384.
- Арсенев, А. (1994), *Биографски именик руских емиграната*, у: Руска емиграција у српској култури XX века : т. 2, ур. Сибиновић М., Београд: Филолошки факултет, Катедра за славистику и Центар за научни рад: 267.
- Бабац и др. (2012), *Дворски комплекс на Дедињу*, Београд: Завод за уџбенике: 57–119.
- Božunović, S. (2005), *Arhitektonska enciklopedija Beograda* : I том, Beograd: Beogradska knjiga: 121, 256–257, 287–289, 351–352, 431, 520–521.
- Božunović, S. (2005), *Arhitektonska enciklopedija Beograda* : II том, Beograd: Beogradska knjiga: 879–884.
- Божовић, А. (2010), Црква Ружица у источном подграђу Београдске тврђаве, *Наслеђе XI* (Београд): Завод за заштиту споменика културе града Београда: 11–28.
- Борић, Т. (2004), *Теразије. Урбанистички и архитектонски развој*, Београд: Златоусти: 149–152.
- Владисављевић, С. (1997), Зграда Министарства пољопривреде и вода и Министарства шума и рудника, *Годишњак града Београда (ГТБ) XLIV* (Београд): Музеј града Београда: 207–219.
- Вујовић, Б. (1978), Стјепан Фјодорович Колесников (1879–1955), *Свеске ДИУС V–VI* (Београд): ДИУС: 50.
- Вујовић, Б. (1994), *Улога руских уметника у развоју ликовне културе у Србији*, у: Руска емиграција у српској култури XX века : т. 2, ур. Сибиновић М., Београд: Филолошки факултет, Катедра за славистику и Центар за научни рад: 57–58.
- Вујовић, Б. (2003), *Београд у прошлости и садашњости*, Београд: Драганић: 110, 239–240, 251, 278–279, 300.
- Гелер, М. и Некрич, А. (2000), *Ушће на власи* : Историја Совјетског Савеза, Подгорица: ЦИД.
- Gordić, G. (1972), *Krasnov Nikola*, у: *Srpska arhitektura 1900–1970*, izložba Muzeja savremene umetnosti, Beograd: Muzej savremene umetnosti: 134.
- Гордић, Г. и Павловић-Лончарски, В. (2001), *Руски архитекти у Београду*, Београд: Завод за заштиту споменика културе града Београда : Скупштина града Београда: 12–18.
- Гордић, Г. и Поповић, М. (2001), Дом Народне скупштине, *Наслеђе III* (Београд): Завод за заштиту споменика културе града Београда: 85–88.
- Гордић, Г. (2013), *Николај Пејровић Краснов, архитект*, Београд: BIGZ.
- Дабих, Љ. (1996), *Руски уметници емигранти у Војном музеју*, Београд: Војни музеј: 8, 54–55.
- Илијевски, А. (2013), Прилог проучавању архитектуре и идеологије моста витешког краља Александра Првог Ујединитеља у Београду, *Наслеђе XIV* (Београд): Завод за заштиту споменика културе града Београда: 211–220.
- Димић, Љ. (1997), *Културна историја у Краљевини Југославији 1918–1941* : т. III, Београд: Стубови културе: 174.
- Ђурђевић, М. (1996), *Архитекти Пејар и Бранко Крсјић*, Београд: Завод за заштиту споменика културе: 42–44.
- Ђурђевић, М. (1997), *Пројекти руских архитеката у Музеју архитектуре*, у: Руска емиграција у српској и другим словенским културама : Тезе реферата, ур. Сибиновић М., Београд : Филолошки факултет : Славистичко друштво Србије : Катедра за славистику Филолошког факултета : Пројекат Српска култура и књижевност у европском контексту – Међусловенске везе у култури и књижевности: 50–51.
- Ивановић, М. Р. (1993), *Дворови на Дедињу. Српски забрањени праг*, Београд: Туристичка штампа: 4–45.
- Ignjatović, A. (2007) *Jugoslovenstvo u arhitekturi*, Beograd: Građevinska knjiga: 128–130, 186, 192, 195–6, 202, 268–271, 340–344, 363–367, 382–5.
- Јовановић, М. (1987), *Српско црквено традиционално и сликарство новије доба*, Београд : Крагујевац: ДИУС: 222, 228, 232.
- Јовановић, М. (1989), *Ојленац*, Топола: Центар за културу „Душан Петровић Шане“: 83–229.
- Јовановић, М. (1994), *Краљ Александар и руски уметници*, у: Руска емиграција у српској култури XX века : т. 1, ур. Сибиновић М., Београд: Филолошки факултет, Катедра за славистику и Центар за научни рад: 93–97.
- Јовановић, М. (2006), *Руска емиграција на Балкану 1920–1940*, Београд: Чикоја.
- Кадијевић, А. (1991), Живот и дело Драгише Брашована (1887–1965), *ГТБ XXXVII* (Београд): Музеј града Београда: 150–151.
- Кадијевић, А. (1994), *Дојринос руских неимара-емиграната српској архитектури између два светска рата*, у: Руси без Русије : српски Руси, ур. Бранковић З., Београд: Дунај: 243–254.

- Кадијевић, А. (1994), *Николај Петровић Краснов*, у: Руси без Русије. Српски Руси, ур. Бранковић З., Београд: Дунај: 273–275.
- Кадијевић, А. (1994), Прилог проучавању дела архитектке Николе Краснова у Југославији (1922–1937), *Саопштења ХХVI* (Београд): РЗСК: 181–192.
- Кадијевић, А. (1996), Историја и архитектура земунског моста Краља Александра I Карађорђевића, *ПИНУС записи* 4 (Београд): Заједница техничких факултета Универзитета: Музеј науке и технике: Лола институт: 7–19.
- Кадијевић, А. (1997), Један век тражења националног стила у српској архитектури (средина XIX – средина XX века), Београд: Грађевинска књига: 116, 121–123, 144–145, 148, 150, 162, 165, 177, 179, 186, 198–199, 201, 211, 224.
- Кадијевић, А. (1997), Рад Николаја Краснова у Министарству грађевина Краљевине СХС/Југославије у Београду од 1922. до 1939. године, *ГГБ XLIV* (Београд): Музеј града Београда: 221–255.
- Кадијевић, А. (1998–1999), Београдски период рада архитектке Виктора Викторовича Лукомског (1920–1943), *ГГБ XLV–XLVI* (Београд): Музеј града Београда: 115–132.
- Kadijević, A. and Djurdjević, M. (1997), The architecture of Russian emigrants in Yugoslavia in the period between the world wars, in: *Spatium: urban and regional planning, architecture, housing, building, geodesia, environment*, Belgrade: Institute of Architecture and Urban & Spatial Planning of Serbia: 15–22.
- Kadijević, A. and Djurdjević, M. (2001), Russian Emigrant Architects in Yugoslavia (1918–1941), in: *Centropa: a journal of central european architecture and related arts*, New York: Centropa: 139–148.
- Кадијевић, А. (2002), Улога руских емиграната у београдској архитектури између два светска рата, *ГГБ XLIX/L* (Београд): Музеј града Београда: 131–142.
- Кадијевић, А. (2005), *Естетика архитектуре академизма (XIX–XX век)*, Београд: Грађевинска књига: 348, 351, 359, 369, 428, 433.
- Кадијевић, А. и Калинин, Н. Н. и Земљаниченко, М. А. (2005), *Архитектура высочайше двора. Н. П. Краснов*, Симферополь: Бизнес-Информ.
- Кадијевић, А. (2011), Краснов Николај Петровић, у: *Српски биографски речник*: књ. 5, ур. Попов Ч., Нови Сад: Матица српска: 334–335.
- Кадијевић, А. (2014), Николај Петровић Краснов, у: *Руски некропољ у Београду: знамење историјској пријатељства*, ур: Радојевић М. и Ковић М., Београд: Фондација за обнављање, подршку и очување комплекса историјско-меморијалних споменика у Републици Србији „Руски некропољ“: Институт за политички и економски дијалог: 302–305.
- Кадијевић, А. и Марковић, С. (1996), *Грађевинство Лесковца и околине између два светска рата*, Лесковац: Народни музеј: 17, 111.
- Калињин, Н. и Земљаниченко, М. (2000), Краснов: познат и непознат, *Флојстисон* 9 (Београд): Музеј науке и технике, 225–236.
- Којић, Б. (1979), *Друштвени услови развоја архитектонске стируре у Београду: 1920–1940. године*, Београд: САНУ: 261, 262.
- Корчећина, А. (2009), „Griesbach i Knaus“, прва загребачка tvornica zlatne i srebrne robe (1925–1939) – radionička i unikatna produkcija, *Radovi Instituta za povijest umjetnosti* 33, Zagreb: Institut za povijest umjetnosti: 261–270.
- Максић, С. (1992), *Историјски развој Кнез Михаилове улице*, дипломски рад, Филозофски факултет, Универзитет у Београду: 96.
- Малић, Г. (1997), Допринос руске емиграције фотографији код Срба, у: *Руска емиграција у српској и другим словенским културама*: Тезе реферата, ур. Сибиновић М., Београд: Филолошки факултет: Славистичко друштво Србије: Катедра за славистику Филолошког факултета: Пројекат Српска култура и књижевност у европском контексту – Међусловенске везе у култури и књижевности: 59.
- Maneвић, Z. (1972), *Novija srpska arhitektura, u: Srpska arhitektura 1900–1970*, Beograd: Muzeja savremene umetnosti: 17–18.
- Маневић, З. (1979), Јучерашње градитељство, *Урбанизам Београда* 53–54, Прилог 9 (Београд): Завод за планирање развоја града Београда: VI–VIII, XV.
- Maneвић, Z. (1986), *Srpska arhitektura XX vijeka, u: Arhitektura XX vijeka. Umjetnost na tlu Jugoslavije*, Beograd: Zagreb: Mostar: Prosveta: Spektar: Prva književna komuna: 22.
- Маневић, З. и др. (2002), *Лексикон српских неимара*, Београд: Клуб архитеката: 104–105.
- Марковић, П. Ј. (1992), *Београд и Европа 1918–1941: европски утицаји на процес модернизације Београда*, Београд: Савремена администрација: 173–174.
- Миленковић, Т. (1997), *Руски инжењери у Југославији 1919–1941*, Београд: Савез инжењера и техничара Србије: 74, 112–113.
- Milić, B. (1986), *Arhitektura dvadesetog vijeka u Crnoj Gori, u: Arhitektura XX vijeka. Umjetnost na tlu Jugoslavije*, Beograd: Zagreb: Mostar: Prosveta: Spektar: Prva književna komuna: 76.
- Милошевић, Д. (2014), Смедеревско архитектурно наслеђе Николе Петровића Краснова, *Зборник Матице српске за ликовне уметности* 42, Нови Сад: Матица српска: 231–249.
- Minić, M. (1962), *Krasnov Nikola, u: Enciklopedija Jugoslavije* 5, Zagreb: Leksikografski zavod FNRJ: 385.
- Minić, O. (1964), *Krasnov Nikola, u: Enciklopedija likovnih umetnosti* 3, Zagreb: Leksikografski zavod FNRJ: 242.
- Несторовић, Б. (1973), Постакадемизам у архитектури Београда (1919–1941), *ГГБ XX* (Београд): 339–379.
- Поповић, М. (1997), *Хералдички симболи на јавним здањима Београда*, Београд: БМГ: 88–129.
- Поповић, М. (2002), Здање Народне скупштине, правци истраживања и принципи обнове, *Наслеђе IV* (Београд): Завод за заштиту споменика културе града: 9–33.
- Привилегована Аграрна банка А. Д., Конкурс (1931), *Време*, 31. децембар: 7.
- Просен, М. (2006), Градитељски опус архитектке Александра Ђорђевића (1890–1952), *Наслеђе VII* (Београд): Завод за заштиту споменика културе града: 167–203.
- Путник, В. (2012), Прилог проучавању развојних токова међуратне стамбене архитектуре Београда, *Наслеђе XIII* (Београд): Завод за заштиту споменика културе града: 153–166.
- Рајевић, У. (1987), Коњаници за мост краља Александра I у Београду, *ГГБ XXXIV* (Београд): Музеј града Београда: 209–222.
- Сикимић, Ђ. (1965), *Фасадна скулптура у Београду*, Београд: Завод за заштиту споменика културе града: 14, 62.
- Сретеновић, И. (2004), Зграда Југословенског драмског позоришта: „Од Мањежа до савременог театра“, *Наслеђе V* (Београд): Завод за заштиту споменика културе града: 71–88.
- Тошева, С. (1994), *Калиграфска дела руских архитеката у Београду*, у: *Руска емиграција у српској култури XX века: т. 1*, ур. Сибиновић М. (Београд): Филолошки факултет, Катедра за славистику и Центар за научни рад: 302–307.
- Тошева, С. (1998–1999), Конкурс за Бели двор на Дедињу, *ГГБ XLV–XLVI* (Београд): Музеј града Београда: 133–149.
- Тошева, С. (2004), Рад руских архитеката у Министарству грађевина у периоду између два рата, *ГГБ LI* (Београд): Музеј града Београда: 49.
- Тошева, С. (1999), Организација и рад Архитектонског одељења Министарства грађевина у периоду између два светска рата, *Наслеђе II* (Београд): Завод за заштиту споменика културе града: 171–182.
- Трпковић, Б. (1985), Стари двор на Дедињу, *Свеске ДИУС XVI* (Београд): ДИУС: 100–104.
- Црвенковић, Б. (2011), Бахчисарајска фонтана у Краљевском двору на Дедињу, *Архив* 1–2 (Београд): АЈ: 99–113.
- Шкаламера, Ж. (1983), Архитекта Никола Краснов (Москва 1864 – Београд 1939), *Свеске ДИУС XIV* (Београд): ДИУС: 109–129.

Summary: MILICA MAĐANOVIĆ

**A CONTRIBUTION TO THE STUDY
OF NIKOLAJ PETROVIČ KRASNOV'S BELGRADE WORK (1922–1939)**

Among the many Russian-born architects who made a significant contribution to the architectural image of Belgrade between the two world wars, a special place is held by Nikolaj Petrovič Krasnov, bearer of the title of academician of architecture of St. Petersburg Academy of Arts, virtually unrivalled in professional versatility and scale of engagement in the architectural community in the course of the 1920s.

Krasnov's prolific activity was mostly related to large-scale government projects and the Ministry of Construction, the most influential architectural design studio in the Kingdom of Serbs, Croats and Slovenes/Yugoslavia. Apart from actively contributing to the creation of striking morphological sentences in Belgrade's urban scenery, Krasnov was committed to developing various concept designs, not all of which could be realised for various reasons. The effort to elucidate the versatile Russian émigré's architectural work as completely as possible should pay attention to the unexecuted designs that bear his signature. Krasnov's unexecuted concept designs—the competition submission mottoed “Feci quod potui...”, the land use site plan for the Opera House and a rough sketch for the villa for the princes within the royal residence complex in Dedinje—are important illustrations of the breadth and nature of his professional pursuits. In the late 1920s, the construction of representative government buildings was nearly completed, and Krasnov, owning a wide renown strengthened by his work on the interior of the new royal residence, collaborated with private architectural firms in developing a series of designs for residential/commercial buildings for private clients, affluent members of the capital city's elites. He designed buildings for the merchant Radojlović at 2a Braće Jugovića Street, of the Mitrović brothers at 9 Knez Mihailova, and the residential/commercial building at 14 Kneza Miloša, whose well-proportioned forms composed in accordance with the tenets of academism make a not negligible contribution to the urban landscape of downtown Belgrade.

A remarkable and charismatic man of an inexhaustible working energy and ample professional experience, Nikolaj Krasnov was one of the most prolific architects of his times. His rich output and distinctive, academically honed handwriting that shaped some of the city's landmark buildings characteristic for their formal perfection, coherent composition, layered façade articulation and refined application of rhetorical architectural ornament, rank him as one of the most important representatives of academic historicism on the interwar architectural scene.

ILLUSTRATIONS

Fig. 1 N. P. Krasnov's competition design for the Ministry of Finance building mottoed “Feci quod potui...”, ground-floor plan ([H]istorical [A]rchives of [B]elgrade, 2770-K6-49)

Fig. 2 Krasnov's competition design for the Ministry of Finance building, main elevation to Kneza Miloša St. (HAB 2770-K6-49)

Fig. 3 Land use site plan for the Opera House, unidentified author ([A]rchives of [Y]ugoslavia, MG KJ 62, Plans Collection)

Fig. 4 Building of the merchant Radojlović, 2a Braće Jugovića St. (photo by the author)

Fig. 5 Building of the merchant Radojlović, 2a Braće Jugovića St., detail of the façade (photo by the author)

Fig. 6 Building of the Mitrović brothers, 9 Knez Mihailova St. (photo by the author)

Fig. 7 Residential/commercial building at 14 Kneza Miloša St. (photo by the author)